

Brendan
Het geheim van Kells

Brendan and the Secret of Kells

**Scholendossier
Deel Leerkracht**

**Sylvain De
Bleekere**

INHOUD

Inleiding	3
1 Filmische gegevens	4
Synopsis	4
Filmfiche	5
Productie	6
2 Cultuurhistorische achtergronden	9
De Noormannen	9
De Ierse abdij	11
De scribenten en de illuminatoren	13
The Book of Kells	14
3 Filmische signatuur	18
De audiovisuele techniek	18
Klank	18
Beeld	19
De narratieve lijn	22
Structurering	22
Personages	23
De betekeniswereld	27
Verbeelding	27
Leerproces	28
Het derde oog	30
Strijd tussen licht en duisternis	33
4 Toelichting bij de werkbladen	37

INLEIDING

Als er sprake is van animatiefilm, denkt iedereen eerst aan de films van de Walt Disney Studios. Vandaag verbreedt het landschap van de animatiefilm. Dat is te danken aan de nieuwe, digitale technieken die aan de creativiteit van de animatiefilmers een boost hebben gegeven. De recente 2D/3D animatiefilm *Brendan and the Secret of Kells* is een volledig Europese productie. Zij houdt de belofte in voor de nog mooie toekomst voor de Europese animatiefilm. Die belofte is ook goed nieuws voor het onderwijs. De film reikt namelijk een breed forum aan om tal van interessante leerinhouden aan te brengen en te verdiepen. Voor de leerlingen van de eerste graad secundair onderwijs is de film een echte parel. Het hoofdpersonage Brendan heeft hun leeftijd en de plot handelt over een leerproces. Het dossier biedt de leerkracht de nodige informatie over de achtergrond, inhoud en cinematografie van de film. Dat deel van het dossier levert ook het nodige materiaal waarmee de leerkracht de werkbladen van het tweede deel van het dossier in de klas kan gebruiken.

Sylvain De Bleeckere

info@menstis.be

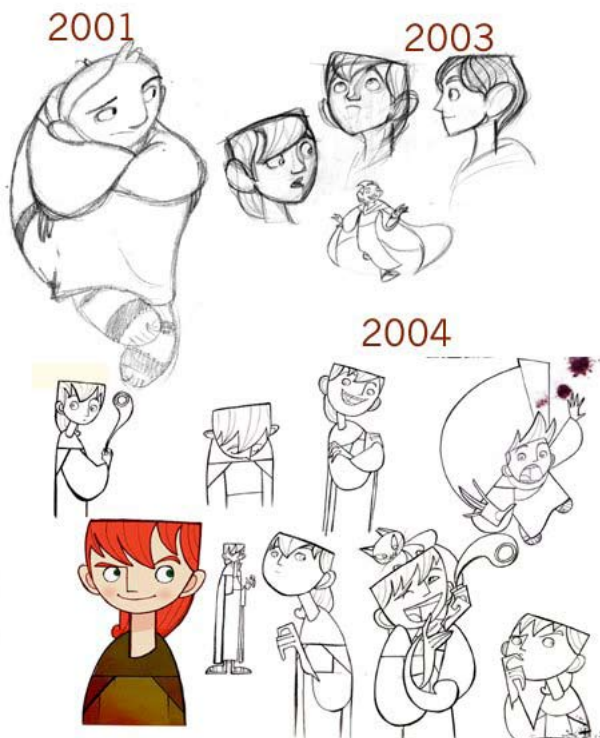

1 Filmische basisgegevens

Synopsis

Ergens in de 9de eeuw leeft de opgewekte en blij gemutste weesjongen Brendan. In de vroege Middeleeuwen als weesjongen opgroeien in het afgelegen Ierland is echt geen pretje. Maar wonder boven wonder kan de jongen spelen en leren in de veilige omgeving van de abdij van Kells. Die ligt verscholen in een verlaten groene vallei. Niemand minder dan de oom van Brendan, de abt Cellach, leidt de abdij met strenge hand. De abt doet er alles aan om de abdij te versterken tegen de gevaarlijke Vikings die plunderend Ierland binnenvallen. Op zekere dag komt de oude broeder Aidan in de abdij van Kells bescherming zoeken. Brendan ontdekt dat de wat vreemde broeder een grootmeester is in de moeilijke kunst van het verluchten van boeken. Aidan heeft bij zich een buitengewoon kostbaar, maar nog onvoltooid boek. De kennismaking met Aidan geeft de kleine Brendan vleugels. Hij weet nu wat hij wil: zelf een grootmeester in de illustratiekunst worden. Dan begint er voor hem een spannend avontuur dat hem buiten de veilige muren van de abdij brengt. Een heel nieuwe wereld opent zich voor hem. Gevaren komen op hem af, maar ook wonderlijke dingen waarvan hij het bestaan niet kon dromen. En bovendien ontdekt hij wat vriendschap is.

Prehistoric
Brendan

Filmfiche

België, Ierland, Frankrijk / 2008/ regie, scenario, productiedesign, storyboard, karakter design, karakter animatie: Tomm Moore / productie: Viviane Vanfleteren voor Vivi Film (België), met coproducenten Paul Young voor The Cartoon Saloon (Ierland) en Didier Brunner voor Les Armateurs (Frankrijk) / muziek: Bruno Coulais / personages (stemmen): Brendan (Evan McGuire), Aisling (Christan Mooney), Abbot Cellach (Brendan Gleeson), Brother Aidan (Mick Lally), Brother Assoua / Brother Sergei (Paul Tylak), Brother Friedrich / Brother Leonardo / Brother Chang (Liam Hourican), Brother Square (Paul Young), Brendan 30 / Viking (Michael Mc Grath). De stemmen in de Vlaamse versie staat onder de regie van Michaël Pas. De verschillende figuren krijgen de stemmen van: Brendan (Felix Peeters), volwassen Brendan (Michaël Pas), Aisling (Magali Lybeert), Abt Cellach (Jan Decler), Broeder Aidan (Jakob Beks), de broeders illuminatoren (Chiel Van Berkel, Daniel Vidovsky), de vrouwenstem (Hilde van Miegem).

Productie

Dat ook de Europese animatiefilm een toekomst voor zich heeft, bewijst niemand minder dan de Belgische studio Vivi Film. Die heeft het filmproject *Brendan and the Secret of Kells* mogelijk gemaakt.

HET BELGISCHE PRODUCTIEHUIS VIVI FILM

Viviane Vanfleteren richtte Vivi Film op in 1990 met als eerste doel de productie van kortfilms. Vrij snel kwam daar de productie van documentaires bij en werd ook de stap naar de productie van lange speelfilms gezet. Daartoe ontwikkelde Vivi Film zich tot een platform voor Europese coproducties, vooral van lange animatiefilms. Vivi Film werkte voor een eerste animatiespeelfilm samen met het Franse productiehuis Les Armateurs. Het werd de debuutfilm van Sylvain Chômet, *Les Triplettes de Belleville*. Die won een heuse prijzenregen met onder andere een nominatie voor de Oscar voor Beste Animatiefilm en Beste Lied. Voor de nieuwe film *Brendan and the Secret of Kells* werkte Vivi Film terug samen met onder andere Les Armateurs, nog versterkt met het Ierse productiestudio The Cartoon Saloon.

<http://www.vivifilm.be>

REGISSEUR EN ANIMATIEKUNSTENAAR TOMM MOORE

Tomm Moore behaalde het diploma klassieke animatie aan het Ballyfermot Senior College, Dublin. In 1998, nog tijdens zijn afstudeerjaar, stichtte hij met Paul Young, Ross Murray and Nora Twomey The Cartoon Saloon. Hij verwierf zich een naam als tekenaar van succesrijke Ierse strips. Voor zijn eerste kortfilm *Dress Rehearsal* ontving hij in 2001 the UIP Best Animation Director Award voor kortfilm. Samen met Aidan Harte schreef hij het originele concept voor *Brendan and the Secret of Kells* waarvan hij de tekening van de personages en de regie op zich nam. Met *Brendan and the Secret of Kells* debuteert hij als regisseur van lange speelfilms, maar het is tevens de eerste lange speelfilm van The Cartoon Saloon. De productieproces heeft circa 9 jaar in beslag genomen.

THE MAKING OF...

De drie productiehuisen hebben onder leiding van de Belgische Vivi Film zes grafische studio's aan het werk gezet. Het zijn: het eerder al genoemde Ierse The Cartoon Saloon voor de preproductie, de realisatie, de art-direction en 20 minuten 2D-basis-animatie; de Brusselse studio Walking The Dog (België-Brussel) voor 20 minuten 2D-basis-animatie, 3D-digitale animatie, 3D-grafische designs en 15 minuten digitale composities; de Luikse studio Digital Graphics voor digitale effecten, 3D-digitale animatie, ink & paint; de Franse studio Spirit voor achtergronden en 65 minuten digitale composities; de Braziliaanse Light-Star voor 40 minuten clean-up, inbetweening en scanning; de Hongaarse Kesckemet voor 35 minuten basis-animatie, clean-up, inbetweening en scanning. Twee van zes studio's zijn Belgisch. Om die verschillende studio's efficiënt te laten samenwerken was er op verschillende domeinen heel veel creativiteit nodig.

De preproductie, het voorbereidende tekenwerk, gebeurde in Ierland en was het werk van The Cartoon Saloon dat én het verhaal met zijn basiskarakters én de regisseur Tomm Moore leverde. In deze studio werden de 'modelpacks' zeer gedetailleerd vastgelegd. Concreet omvatten de 'modelpacks': het basisdesign van de karakters van de film, hoe ze moeten getekend worden en het art-work (het design van omgeving en de props (de vulstukken, zijnde de essentiële decorstukken). The Cartoon Saloon schreef en tekende eveneens het storyboard (het hele beeldverhaal in ruwe schets of de primaire picturale vertaling van het scenario) en de animatic (de basisbewegingen van de getekende personages). Vanuit deze animatic werd er voor elke scène — er zijn 1250 scènes — afzonderlijk een lay-out gemaakt. Deze lay-out bevatte vier elementen:

- 1) welk karakter in beeld komt,
- 2) de positie van het karakter ten opzichte van de achtergrond,
- 3) hoe de karakters zich verplaatsen binnen de duur van de scène,
- 4) welke specifieke effecten bij de scène horen.

Deze lay-outs bestonden uit getekende papieren vellen. Ze vormden de geijkte referenties voor de animators en ze gingen dan naar de studio's die de key-animatie (de basisanimatie) realiseren. De key-animators tekenden dus de effectieve animatie waaruit de film bestaat. Zij brachten het karakter al tekenend tot leven en bepaalden hoe de karakters uiteindelijk gingen optreden.

De getekende vellen van de lay-outs werden doorgestuurd naar de studio's waar twee bijkomende, belangrijke acties werden uitgevoerd: 'clean-up en 'inbetween'. De key-animatie werd eerst 'gecleand' met potlood en waar nodig werden nog 'gecleande' tussentekeningen (inbetweens) gemaakt om bewegingen van het karakter vloeiender te laten overkomen.

Die tekeningen vormden dan de basis voor een volgende belangrijke stap, namelijk die van het scannen en digitaliseren. De tekening werd een computerfile. De gescande files werden vervolgens doorgezonden naar België om ze digitaal in te kleuren en van een outline (contour, definitieve lijn) te voorzien. Digitale grafici voorzagen de ingekleurde karakters met een overeenstemmend "masker", om ze achteraf digitaal te kunnen integreren in de film. In Frankrijk werden dan op basis van het voorafgaande en voltooid artwork (al de digitale verhaalbeelden), al de achtergronden samengesteld en digitaal gekleurd. Voor elke achtergrond maakten zij de beeldlagen (layers) klaar waarop of waartussen de ingekleurde karakters moesten bewegen.

Waar de karakteranimatie ambachtelijk tekenwerk was, waren alle effecten, grafische animaties en mechanische objectanimaties digitaal gegenereerd. Dit gebeurde dank zij 3D-computertechnieken en digitale SFX-software. Elementen zoals regen, mist, sneeuw werden voor elke scène apart als beeldlaag gegenereerd. Uiteindelijk kwamen al de verschillende beeldlagen samen in een postproductietool waarmee met deze elementen het definitieve eindbeeld werd gemaakt.

Het coördineren van een lange speelfilm zoals *Brendan and the Secret of Kells* vanuit verschillende studio's in verschillende landen was geen sinecure. Een efficiënte communicatie tussen de studio's en de bewerking van elk gegenereerde tekening en/of beeld, was essentieel voor het succes van een dergelijke productie. Voor deze animatiefilm was er dus vanaf het prille begin nood aan wat men in het vakjargon een degelijke 'pipeline' en een

waterdicht 'production management asset systeem' noemt. Het Deense bedrijf HoBSoft, dat al een basissoftware had uitgewerkt, heeft ook de productietool geprogrammeerd in nauw overleg met de Brusselse studio Walking The Dog. Concreet bestond de software, HoBSoft, uit twee modules.

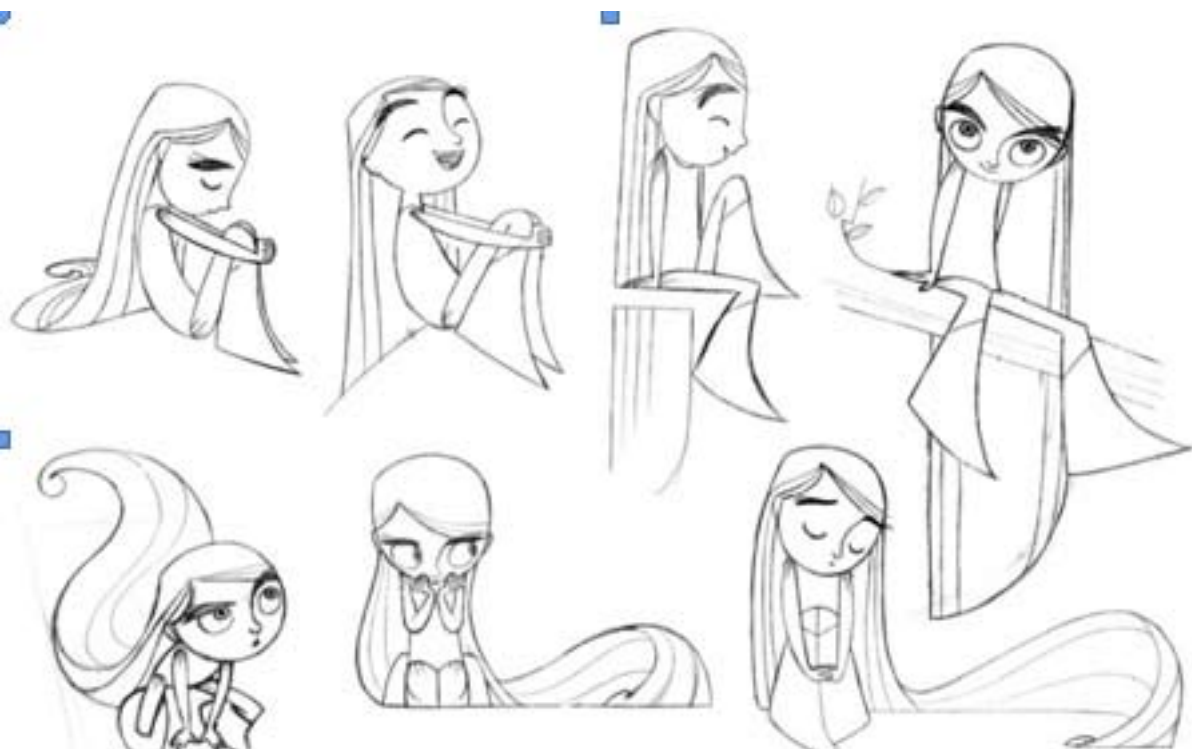
In de eerste module maakte iedere studio gebruik van een mirror-server die via het internet in contact stond met de hoofdserver. Die mirror-servers hebben een identieke file structuur, waardoor beelden die bijvoorbeeld in België gegenereerd worden, automatisch — na transfer via internet — op dezelfde plaats in de hoofdstudio (The Cartoon Saloon) gestockeerd worden, om daar door de regisseur geverifieerd te worden en om in de desbetreffende studio mee te kunnen verder werken. Bijvoorbeeld een achtergrondbeeld dat in Frankrijk is gemaakt en dat in de studio van Walking The Dog nodig is om te gebruiken in 'compositing', staat automatisch in de juiste directory van de Walking The Dog-server.

De tweede module was die van een browser die voor elk shot communiceert of het werd goedgekeurd of niet. Deze browser visualiseerde voor elk shot in de film, in welk stadium de scène zich bevond. Deze module werd door de verantwoordelijken van elke studio gebruikt om communicatief al dan niet een goedkeuring te krijgen, alvorens de beelden naar het volgende stadium van afwerking in een andere studio, via internet, te verhuizen. De productieverantwoordelijken, waar ze zich ook bevonden, konden dus altijd en overal zien wat wel en nog niet was afgewerkt.

Bronnen

Het persdossier *Brendan and the Secret of Kells*. Brussel, KFD, herfst 2008.

Over de lange ontstaansgeschiedenis van *Brendan and the Secret of Kells* bevat de blog <http://theblogofkells.blogspot.com> ook nuttige gegevens.

2 Cultuurhistorische achtergronden

Dat het verhaal van Brendan zich in Ierland afspeelt, is geen toeval. De volledige titel van het filmverhaal *Brendan and the Secret of Kells* laat geen enkele twijfel bestaan over de verankering van het verhaal in de Ierse cultuurgeschiedenis. In Ierland weet iedereen immers wat ‘the Book of Kells’ betekent. Het boek van onschatbare waarde vormt de nationale trots van Ierland. Het wordt dagelijks tentoongesteld in de prestigieuze Old Library van de universitaire bibliotheek Trinity College Library Dublin. Wie Dublin bezoekt, bezoekt ook zeker ‘the Book of Kells’. Op een aparte website van het Trinity College — <http://www.tcd.ie/Library/heritage/kells.php> — kan iedereen zien welke bladzijden van het boek open liggen. Die wisselen namelijk. In principe zijn er iedere dag twee verschillende bladzijden te zien: één met hoofdzakelijk beeld en één met vooral tekst. Het hele boek is ook digitaal beschikbaar op de DVD-ROM *The Book of Kells*, een uitgave van Trinity College Library Dublin en X Communications. De lange speelfilm van Moore zal aan de belangstelling voor dit uniek boek van de oude, christelijke Europese beschaving zeker een nieuwe impuls geven. Tomm Moore heeft trouwens met de figuren en het verhaal van de film ook nog het stripverhaal *The Secrets of Kells* gemaakt.

Over het oude, wonderlijke boek bestaat er heel wat degelijke informatie. Op Wikipedia — http://nl.wikipedia.org/wiki/Boek_van_Kells — vindt de lezer een goed wetenschappelijk onderbouwd Nederlands artikel. Voorts biedt de Engelse studie van Bernard Meehan een zowel tekstuele als beeldende onderbouwde inleiding in de wereld van het Keltische boek: B. Meehan, *The Book of Kells. An Illustrated Introduction to the Manuscript in Trinity College Dublin*. London, Thames & Hudson, 1994.

De volgende elementen van het historische boek werpen een verhelderend licht op bepaalde aspecten van de film. In volgorde van omtrek naar middelpunt betreft het de Vikings, de abdij, de scribenten en illuminatoren, het Book of Kells.

De Noormannen

In de buitenste kring van het verhaal bevinden zich de Noormannen (Vikings). Zij vormen het gevaar dat vanbuiten komt. De generiekbeelden suggereren al die dreiging. De namen van zij die bij de realisatie van de film zijn betrokken, van producenten tot regisseur, verschijnen op een grijze achtergrond. Dat blijft zo bij de openingsbeelden, de introductie tot het verhaal. De stem van Aisling leidt de toeschouwer binnen in het verhaal dat zich afspeelt in de tijd dat “de Noormannen Ierland binnenvielen op zoek naar goud”. Er verschijnen dan ook al beelden van het bloedig geweld van het ruige leger dat als een donkere schaduw over het land trekt en alle kleuren uit de dingen wegzuigt. Alleen de kleur van het rode bloed aan de zwaarden blijft zichtbaar.

De film heeft geen historische ambities. De regisseur wil niet in de eerste plaats met het verhaal een bijzondere, historische periode op het witte doek reconstrueren. Toch spelen de Noormannen in het Ierse verhaal een belangrijke rol. Ze vormen namelijk een voortdurende dreiging die in de gedaante van de voorbijvliegende krassende kraaien letterlijk in de lucht hangt.

De beelden van verwoestende Noormannen begeleiden het verhaal van ‘het boek van Kells’. Dat stemt overeen met al de historische onderzoeken over de geschiedenis van het boek. In de film zelf, gesitueerd in de abdij van Kells, wordt het boek zowel het ‘boek van

Kells' als 'het boek van Iona' genoemd. Het ontstaan van het boek situeert zich inderdaad op twee verschillende plaatsen. De aanvallen van de Noormannen verklaren dat. Zoals het filmverhaal aantoont komt het onafgewerkte boek van de abdij van Iona naar die van Kells. Iona is de naam van een klein eiland waar zich een belangrijke, historische abdij bevond die in de 7de eeuw werd geleid door abt Adomnán (circa 628-704). Door diens bewaarde geschriften zijn heel wat gegevens gekend over die historische periode. De abdij van Iona kende een grote bloei, en de gemeenschap van monniken en boerenfamilies leidden op het eiland een bijna paradijselijk leven. Het kleine eiland bood echter weinig bescherming toen de Noormannen tegen het eind van de 8ste eeuw aan de horizon verschenen. Die periode van de Noormannen — 'the Viking Age', de eeuw van Vikings, genoemd—die tijdens hun zuidelijke expansie regelmatig Ierland en Engeland zeer onveilig maakten, begon inderdaad vanaf ongeveer 790 en eindigde in 1066. Tijdens hun strooptochten spaarden ze niets of niemand, ook geen abdijen.

Dat laatste brengt ook de film *Brendan and the Secret of Kells* duidelijk in beeld. De abdij van Kells wordt in de film het slachtoffer van een raid van de Noormannen. In werkelijkheid zijn er geen verslagen bekend van een aanval op de abdij van Kells, des te meer op die van Iona. De abdij kreeg de plundersaars over de vloer in 795, 802, 806 en opnieuw in 825 waarbij de toenmalige abt Blatmac werd vermoord omdat hij de schuilplaats van de schatten van de abdij weigerde prijs te geven.

In *Brendan and the Secret of Kells* wordt abt Cellach van Kells zwaar verwond tijdens de Noorse bestorming van de abdij. Dergelijke beelden hebben een algemene, historische achtergrond zonder daarom tot in het kleinste detail exact te zijn. Wat wel volledig historisch correct is, is de voortdurende onzekerheid over een nieuwe, komende aanval van de zeer gevreesde Noormannen. In het filmverhaal zien we hoe die angst abt Cellach ertoe drijft om zich voortdurend bezig te houden met de versterking van de grote muur rondom de abdij en het dorp van Kells. De hoofdpersonages — Brendan, abt Cellach, Aidan — zijn in het verleden het slachtoffer geweest van het woeste geweld van de Noormannen. Broeder Aidan voorspelt bijvoorbeeld:

De Noormannen spaarden niemand op Iona, ze zullen niemand sparen in Kells.

En ook Brendan vertelt over zijn verleden dat door de Noormannen is getekend, wanneer hij tegenover zijn morrende broeders vader abt verdedigt die eist dat ze meehelpen de grote verdedigingsmuur te bouwen:

Hou op! Hij heeft me gered van de Noormannen toen ik nog klein was. Hij heeft me opgenomen, toen mijn ouders....toen mijn ouders er niet meer waren....

En op een dag vertelt Brendan aan zijn oom, abt Cellach:

Brendan: De broeders hadden het over Iona. Ik droomde dat het vernield werd. Het leek net echt, nonkel.

Abt: Het is echt, Brendan. Op een dag komt die gruwel ook naar ons. En daarom moeten we ons voorbereiden.

De Ierse abdij

Bevinden de Noormannen zich in *Brendan and the Secret of Kells* aan de buitenste kring van de cirkel van het verhaal, dan staat de abdij in het middelpunt ervan. Het eerste beeld van de abdij is een hoog vogelperspectief. We zien dat de abdij zich in een uitgestrekt bos bevindt waar in een cirkelvorm de bomen zijn geruimd. Binnen die cirkel bevindt zich een tweede cirkel: de ommuring van de abdij met dorp waarvan in het middelpunt een hoge, smalle spitse toren staat, een uitkijkpost.

Het beeld van de abdij zelf met het dorp is die van een vroegmiddeleeuwse nederzetting in Ierland. Wat die inhoudt, komt mooi in beeld tijdens het eerste verhaaltafereel. Daarin probeert Brendan een gans te pakken te krijgen om enkele van haar veren te plukken die de schrijvers nodig hebben. Tijdens Brendans jacht op de onwillige gans krijgt de toeschouwer een beeld van het leven binnen de abdij en het dorp. Dan blijkt dat het echt een erg grote nederzetting is. De mensen wonen er in hutten. We zien hoe ze in hun tuintjes groenten telen, hoe ze varkens en kippen kweken. We zien ook een herder met zijn kudde schapen die op de grote grasvlakte grazen. Uit dit alles blijkt dat de abdij in feite een groot, uitgestrekt dorp is waar de monniken onder leiding van de abt de gemeenschap bestuurt.

Over de historische abdij van Kells is maar weinig met zekerheid bekend. Wat wel vaststaat, is dat de abdij van Kells is ontstaan uit de emigratie van een deel van de overlevende monniken en boerenfamilies uit Iona. De groep heeft zich in 804 in Kells gevestigd, heel waarschijnlijk in het woud, in de hoop uit het vizier van de Noormannen te blijven. Regisseur Moore heeft die gegevens in het filmbeeld van de abdij van Kells verwerkt. In een scène spreken broeders Sergei en Brendan met elkaar over de abdij van Iona in vergelijking met die van Kells:

Sergei: Het ligt ver, ver weg in zee, zoals dat hoort voor een eiland. Een heerlijke plek, waar illuminatoren geen muren moeten bouwen.
Brendan: Maar vader abt zegt dat eilanden gemakkelijk aan te vallen zijn.

De nieuwe abdij van Kells staat in de historische bronnen opgetekend als ‘het nieuwe klooster van Colum Cille’. De naam Colum Cille verwijst naar de historische abt St. Colum Cille uit de 6de eeuw, wellicht de stichtende abt van de abdij van Iona. Door aan hun nieuwe abdij van Kells de naam ‘Colum Cille’ te geven, bewezen de stichters dat ze zich als de erfgenamen beschouwden van de abdij van Iona. In *Brendan and the Secret of Kells* spreken de broeders dikwijls over hun stichter. Hun herinneringen worden een flashback waarin abt Colum Cille zelf als de eerste illuminator van het Book of Kells verschijnt. Ze noemen hem ‘de heilige Colum Cille’. En de dramatische vertelling van de film staat in het teken van de zoektocht van wat de illuminatoren onder elkaar ‘het geheim van Colum Cille’ noemen.

De stenen kerk van de historische abdij van Kells was klaar in 814. Op dat ogenblik verhuisde abt Cellach van Iona definitief naar Kells waar hij echter het jaar daarop stierf. Het is die historische abt die ook een belangrijke hoofdrol speelt in *Brendan and the Secrets of Kells*. Zoals de film suggereert werd de abdij van Kells als een vluchtabdij voor de abdij van Iona beschouwd.

De scribenten en illuminatoren

Vanaf het eerste tafereel van de jacht naar nieuwe ganzenpennen introduceert de regisseur een kleine groep van de monnikengemeenschap. Het zijn de broeders die in het scriptorium werken, de plaats waar de kostbare boeken tot stand komen: de scribenten kopiëren vooral boeken die de illuminatoren dan verluchten. Het is vooral de groep van de illuminatoren die in beeld komt en van wie de personages een naam krijgen. Dat geldt vooral voor broeder Aidan, maar ook bijvoorbeeld voor broeder Leonardo en broeder Assoua. Broeder Aidan is er in het begin niet bij. Hij komt immers als vluchteling uit Iona. Abt Cellach stelt hem voor als de meest getalenteerde illuminator van zijn tijd. Daar blijft de kleine Brendan niet ongevoelig voor en van dan af is hij niet meer uit de buurt van broeder Aidan weg te slaan.

In de film komen de eigenlijke gebouwen van de abdij beperkt in beeld. In een abdij vergadert de abt regelmatig met de monniken in de kapittelzaal. In de film komen er geen scènes voor in de kapittelzaal. We zien trouwens geen echte monniken op de abt Cellach na. De broeders onderscheiden zich van de monniken, niet zozeer door hun kleding, maar wel door hun werk: monniken zijn priesters die de heilige handelingen in de kerk mogen verrichten, terwijl de broeders voor de praktische zaken in het abdielven zorgen, zoals bijvoorbeeld verluchte boeken maken. De monniken bekommeren zich meer over de geestelijke, de broeders meer over de materiële zaken. In de film vertegenwoordigt abt Cellach op zijn eentje de groep van de monniken. Het woord ‘abt’ betekent ‘vader. Hij treedt tegenover de kleine Brendan ook op als een echte vader tegenover zijn zoon, maar hij handelt ook als de vader voor al de monniken en broeders, én voor alle dorpsbewoners. Dat verklaart zijn bezorgdheid over de veiligheid van al die mensen.

Het enige abdijgebouw dat een hoofdrol speelt, is het scriptorium, daar waar de broeders scribenten en illuminatoren werken. Brendan voelt zich sterk aangetrokken door wat er in het scriptorium gebeurt. Abt Cellach komt zelden in het scriptorium. Hij betreft de kamer helemaal in het bovenste gedeelte van de toren. Van daar overziet hij de abdij, stuurt de werken aan de ommuring en tekent er als architect en bouwleider de nodige plannen voor de bouw van de muur. In het dagelijkse leven van een abdij is voor de monniken en de broeders het kerkgebouw het belangrijkste gebouw. Daar komen ze op gezette tijden samen om te bidden. Dat gebeurt niet in de film. Wel komt er een tafereel voor in de kerk van de abdij tijdens de aanval van de Noormannen. De monniken en broeders zijn gevlucht in de kerk, maar ook daar breken de aanvallers binnen en gaan er ongenadig tekeer.

The Book of Kells

Het manuscript waarvan de prachtige illustraties ook tot de verbeelding spreekt van de huidige mens, verwend met beelden allerhande, ontstond rond het jaar 800. De auteurs zijn anonieme Keltische broeders uit Iona, van wie we weten dat ze in 806 naar het Ierse stadje Kells waren gevlucht na een inval van de Noormannen. Of het Boek of Kells dan al voltooid was, weten we niet. Wellicht zijn er nog stukken in Kells aan toegevoegd. Dat is in ieder geval zo volgens het verhaal dat de film *Brendan and the Secret of Kells* vertelt. Het personage Aidan komt met het onafgewerkte boek aan in Kells en leidt daar de jonge Brendan op om het boek af te werken.

Het *Book of Kells* dat wij nu kunnen bewonderen in Dublin, bevat een rijk versierde versie van de vier nieuwtestamentische evangeliën (evangelarium) in het Latijn. Het boek is op een originele bron gebaseerd, geschreven in het Vulgaat, de naam voor het eerder volkse, middeleeuwse Latijn waarin de Bijbel was vertaald en dat door de Kerk officieel was erkend geworden. Opmerkelijk is dat de handschriften vol staan met versieringen die bestaan uit vaak ongelooflijk ingewikkelde en verfijnde tekeningen met vlechtwerk, verstrengelde dier-

en mensfiguren, spiralen en sierletters.

In de film verschijnt het boek als een voorwerp. Broeder Iona heeft het bij. De nieuwsgierige Brendan ontdekt het en leert geleidelijk de kunst van de boekverluchting onder het meesterschap van Iona. De pointe van de plot bestaat erin dat broeder Aidan te oud is om het Book of Kells af te werken. De belangrijkste bladzijde ontbreekt nog. Dat leren we uit een dialoog tussen broeder Aidan en Brendan:

Aidan: Wil je de allermooiste bladzijde zien? Dit wordt de Chi Rho-bladzijde.

Brendan: Maar er staat nog niets op!

Aidan: Nee, maar het WORDT de schitterendste pagina van het hele boek. Zeg eens Brendan, zou je me willen helpen?... Ik kan de Chi Rho-bladzijde niet zelf doen. Mijn ogen zijn zwak geworden, en mijn handen beven. Jij moet die bladzijde maken!

De Chi Ro-bladzijde is een technische term. Eerst en vooral staan de 'Chi' en 'Rho' voor X en P, de hoofdletters van de Griekse letters χ (uitspraak: 'chi', leunt aan bij de Nederlandse 'x') en ρ (uitspraak 'rho', leunt aan bij de Nederlandse 'r'). De twee Griekse hoofdletters lijken respectievelijk op de Nederlandse hoofdletters 'X' en 'P'. Dit laatste is verwarrend, want in het Nederlands is 'P' hetzelfde als de hoofdletter voor 'p', terwijl het in het Grieks de hoofdletter is voor wat in het Nederlands de 'r' is. In de vroege christenheid schreven de illuminatoren beide Griekse hoofdletters over elkaar en zo ontstond het Chi Rho-teken, dat als de Griekse afkorting van het woord Christus werd gelezen. Zo groeide het Chi Rho-teken uit tot een in de christenheid algemeen verspreid afkortingsteken voor het geloof in Jezus Christus, de grondslag van de christelijke religie. In Vlaanderen is de naam van de gekende jeugdbeweging Chiro direct afgeleid van dat oude Christusteken.

In het *Book of Kells* vult het Chi Rho-teken — technisch het Chi Rho-monogram genoemd dat wordt beschouwd als wellicht het oudste Christusmonogram (ook ‘een christogram’ geheten) — de volle bladzijde waar in het eerste van de vier evangeliën, dat van Matteus, in vers 1,18 het verhaal van de geboorte van Jezus tijdens de kerstnacht begint. De bladzijde in het historische boek is de folio 34r. Dat blad wordt aanzien als het mooiste van het hele boek.

De plot van de film draait rond het tot stand komen van de Chi Rho-bladzijde. Dit is in de verhaallijn de ontbrekende bladzijde. Dit is niet historisch bedoeld, maar situeert zich eerder op een inhoudelijke lijn. De ontbrekende bladzijde is juist de mooiste bladzijde, zij die de schoonheid van het geheel voltooit. Dàt realiseren is uitgerekend de opdracht van Brendan. Tot zover de verhaallijn.

Daarnaast heeft het historische boek nog een tweede aanwezigheid in de film. De regisseur Tomm Moore heeft ook zijn tekenstijl ontleend aan het boek zelf. In het algemeen draagt die stijl in de wetenschap van de kunstgeschiedenis de naam van de insulaire stijl. Ze komt vooral voor in handschriften in de christelijke cultuurwereld op de Britse eilanden (‘insula’, Latijn voor ‘eiland’) — Brittannië en Ierland — na de Romeinse tijd. Het hoogtepunt van deze insulaire kunst treffen we aan in de Ierse abdijen van de Keltische kerk. We nemen aan dat de periode van de insulaire kunst rond 600 aanvangt en over het algemeen rond 900 eindigt, behalve in Ierland waar de stijl tot ongeveer 1200 standhoudt. De invloed van de insulaire kunst reikt tot in de Europese middeleeuwse kunst waar ze nog herkenbaar blijft in de decoratieve motieven van de manuscripten. De film van Tomm Moore laat zien dat de hedendaagse stripkunst, eigen aan het stripverhaal en tekenfilm, ook in de insulaire kunst van de Keltische broeders die het *Book of Kells* hebben getekend, een belangrijke inspiratiebron kan vinden.

De tekeningen van de figuren alsook van de dingen, de ruimtes en de landschappen in de film zijn sterk geïnspireerd op de Keltische, insulaire stijl. Dat blijkt, in negatieve termen gesteld, uit de afwezigheid van elk realisme. Wie een realistische weergave van Brendan en de broeders verwacht of een realistische schildering van het Ierse landschap, blijft op zijn honger. In positieve termen gesteld, gebruikt de regisseur een abstraherende stijl waarin rechte en ronde lijnen elkaar aanvullen en versterken, net als in het *Book of Kells* zelf. Die aanpak concretiseert zich onder andere in het verticalisme van de lijnvoering. De toren die in het midden van de abdij staat, is daar het duidelijkste bewijs van. Helemaal bovenaan bezit de toren een klein, smal raam dat verticaal is uitgerekt. Daarin staat abt Cellach het domein te overschouwen. Hij is zelf ook een heel uitgerekte, lange man, helemaal buiten iedere natuurlijke proportie. Zoals gezegd, bedoelt regisseur Moore geen realistische mensen uit te beelden. Dat de gestalte van de abt zo een onnatuurlijk reuzenlichaam heeft, wil alleen zeggen dat hij abt is. Hij is degene die het hoogste gezag uitoefent over de nederzetting: dat verklaart waarom hij zijn verblijf heeft in het hoogste gebouw en waarom hij ook de grootste persoon is. Dergelijke expressie volgt in feite de betekenislijn die ook in het *Book of Kells* zelf wordt aangehouden. Dat impliceert dat de kijker niet zozeer alleen maar zijn twee ogen moet gebruiken, maar eerder het oog van zijn verbeelding moet openen. Wie vandaag naar het *Book of Kells* kijkt zoals regisseur Moore, staat verwonderd over de verbeeldingskracht van de Keltische broeders. Met die verbeelding heeft Moore zelf zijn tekeningen gemaakt.

Nog een interessant detail van het *Book of Kells* waaraan de film ook aandacht besteedt, is de materie van het boek. Voor hedendaagse mensen spreekt het vanzelf dat die materie papier is. Maar daarover beschikten de Keltische broeders die rond 800 leefden niet. Zij werkten op dierenhuiden, meer in het bijzonder op vellen. Het Nederlandse woord 'vel' komt van het Latijnse velum. Dat betekent oorspronkelijk 'huid'. Welnu, we zien in de film dat Brendan zijn eerste tekening aanbrengt op een gespannen huid. In werkelijkheid gebruikten de broeders huiden van kalveren. Bernard Meehan heeft in zijn eerder vermelde studie berekend dat er voor het *Book of Kells* de huiden van 185 kalveren nodig zijn geweest.

In het openingstafereel met de grappige jacht op de gans zien we hoe Brendan, geholpen door de broeders, ganzenveren nodig heeft om in het scriptorium te kunnen gebruiken als pennen. Zo blijkt hoe zo'n abdij en dorp een zelfbedruipend bedrijf was. De film brengt ook in beeld hoe de broeders de kleuren vervaardigden waarmee ze hun wonderlijke effecten konden realiseren.

3 Filmische signatuur

Dit punt zoomt in op de belangrijkste filmische kwaliteiten. Dat gebeurt aan de hand van de drieledige methode die de auteur heeft uitgewerkt en waarvan hij het schema publiceert in iedere editie van *Leren Leven Met Beelden*. De drieledige methode onderscheidt de audiovisuele techniek, de narratieve lijn en de betekeniswereld.

DE AUDIOVISUELE TECHNIEK

KLANK. De eerste klanken weerklinken al bij de generiekbeelden. Ze vormen een soundscape die een mysterieuze sfeer oproept. Een soort akoestische mist waaruit langzaam de typische Ierse fluit (tin-whistle) met haar fijne en hoge tonen te voorschijn treedt. Naast de generiek van letters die ook in de Keltische stijl van het *Book of Kells* op het doek verschijnen, is er de generiek van Ierse, Keltische klanken (tin-whistle, gewone fluit, bodhran, percussie, viool, cello, gitaar, mandoline). Die brengen de toeschouwer en de toehoorder in de gepaste (Ierse) stemming.

Later in de film, meer bepaald in het uitgesponnen tafereel van de sleutel, zingt het personage Aisling een lied in dezelfde Keltische stijl: "Jij moet gaan waar ik niet kan." Na die zin schakelt ze over op Keltische woorden; het lied blijkt een magische formule te zijn waarmee ze de kat Pangur Pan betovert zodat ze als een geest de sleutel bij de abt kan gaan halen waarmee ze Brendan, opgesloten in zijn kamer, kan bevrijden. De Ierse volksmuziek met zijn Keltische roots begeleidt muzikaal het personage Aisling. Wanneer zij Brendan inwijdt in haar sprookjesachtige bos, zet de Ierse fluit de toon, begeleid met fluwelen klanken van de harp. Het Aislinglied begeleidt ook de eindgeneriek. Naast het Aislinglied weerklinkt ook het Latijnse gezang Sanctus Domine (een smeekbede tot God) in de kerkscène die volgt na het nieuws van de komst van de Noormannen.

Met aangepaste klanken en geluiden evocert de film de dreigende wereld van de Noormannen: het gekrijs van de overvliegende kraaien, het marsritme van de naderende troepen, het metaalgeluid van de toeslaande zwaarden, vermengd met lage keelklanken. Echte woorden spreken de Noormannen niet, op het woord 'goud' na. De eerste woorden in de film zijn van het mysterieuze personage Aisling. In voice-over stelt ze zichzelf voor:

Ik heb vele levens geleefd. Door de ogen van zalm, hert en wolf heb ik gezien hoe de Noormannen Ierland binnenvielen. Op zoek naar goud vernielden, ze alles. Ik heb pijn en lijden gezien in de duisternis, en toch heb ik schoonheid zien bloeien op de meest kwetsbare plek. Ik heb het boek gezien, het boek dat de duisternis veranderde in licht.

Er komen verschillende gesprekken voor. Brendan is daarbij de spilfiguur. Hij spreekt met zijn oom, vader abt Cellach die tevens zijn opvoeder is, met Aidan die zijn leermeester wordt en met Aisling die zijn vriendinnetje, zijn bondgenote en zijn redster in nood wordt. In de dialogen tussen Brendan en Aidan steekt er ook fijne humor, zoals bijvoorbeeld:

Brendan: Je kunt niet alles leren uit boeken, broeder.

Aidan: Dat heb ik ergens gelezen, geloof ik.

En:

Aidan: Broeders, broeders, niet allemaal tegelijk. De heilige Colum Cille zei altijd: 'Je krijgt geen buikpijn van een vraag die je inslikt!'

BEELD. De meest opvallende eigenschap van het beeld is wel de verticale werking. De zeer hoge toren waar de abt woont, werkt en waakt, is daarvan het meest zichtbare teken. In diezelfde verticale lijn staan ook de vele beelden van de uitermate hoge muur met de stellingen. In het omringende bos vallen de hoge bomen op. De gestileerde tekening ervan accentueert hun hoge stam. Uit de verticale werking vloeien ook de twee belangrijkste camerastandpunten op. Het lage kikvorsperspectief ondersteunt de grootte van al wat machtig is. Dat geldt voor dingen (toren, muur) en figuren. Wat dat laatste betreft, is dat het geval voor de abt zelf, de man die aan het hoofd staat van de abdij, maar evengoed voor de Noormannen, de machtige vijanden. Zij komen praktisch altijd vanuit een kikvorsperspectief in beeld, wat meteen hun dreigende verschijning onderlijnt. De grote sombere, stenen standbeelden die behoren tot de tempel van de Duistere krijgen diezelfde vergrotende beeldhoek. Met het gebruik van het kikvorsperspectief geeft de camera het visueel blikveld weer van het opgroeiende kind Brendan. Voor hem verschijnt alles als een uitvergrote, hoge wereld.

Aan de andere zijde van het verticale spectrum staat het vogelperspectief. In de context van de film kunnen we evengoed spreken van een hemelperspectief. Het eerste beeld van de abdij is immers vanuit een enorm hoog, hemels standpunt getekend. Een bijzonder aspect van die beeldregie zijn de overvliegende, krijgende kraaien. Soms zijn ze dreigende zwarte vlekken in de hemel (kikvorsperspectief), soms zien we de wereld beneden vanuit hun blikveld.

Naast de verticale beeldwerking valt het dynamische lijnenspel op. De regisseur ontleent direct die eigenschap aan de insulaire kunst van de Kelten (zie hoofdstuk 2, *The Book of Kells*). Zoals blijkt uit de Chi Rho-bladzijde werkten de illuminatoren van het *Book of Kells*, behalve met de rechte figuren van rechthoek, het vierkant en de ruit, overvloedig met de cirkel en de krommingen die ze eruit afleiden. Ze gebruikten ook cirkels in cirkels zodat wie van dichtbij geconcentreerd naar het blad kijkt, de indruk krijgt dat de figuren voortdurend bewegen. Die dynamische impressie heeft de regisseur overgebracht op de animatie. Daarbij maakt hij dankbaar gebruik van zowel de 2D als de 3D technieken. Dat kondigt zich aan wanneer de abt de eerste tekening van Brendan bekijkt en bereikt zijn hoogtepunt in het slottaferaal van de film. Dan overhandigt de volwassen Brendan het voltooide *Book of Kells* aan zijn oom, de abt. Wanneer die het opent, komen er verschillende details uit het echte *Book of Kells* te voorschijn waarbij de regisseur met gebruik van de hedendaagse, digitale animatietechnieken de figuren laat bewegen. Hiermee openbaart hij de cinematografische kracht, aanwezig in het oorspronkelijk boek en laat hij de verwantschap zien tussen de hedendaagse animatiefilm en dat historisch meesterwerk van de Keltische illuminatoren. Het laatste beeld uit het boek dat op het doek verschijnt, is, helemaal in de lijn van de plot, de volledige Chi Rho-bladzijde. Regisseur Moore laat via de 3D-techniek de verschillende lagen zien die door de christelijke illuminatoren destijds op een 2D-vel zijn aangebracht.

De felle en rijk geschakeerde kleuren versterken de dynamische werking van de tekeningen. Een belangrijke episode van de plot speelt zich immers af rond de zoektocht van Brendan in het bos naar inktbessen. Voorts staat het kleurengebruik helemaal in het teken van het onderscheid tussen de kleurrijke wereld van de abdij aan de ene kant en die van de Noormannen en het rijk van de Duistere aan de andere kant. Het rijk van de Noormannen brengt schaduw en duisternis met de zware kraaien als voorboden. De generiekbeelden openen met donkere tinten. Tijdens de aanval van de Noormannen domineren de kleuren grijs en bloedrood. Als contrast daarmee gaat de aanval van de Noormannen op de abdij gepaard met sneeuwval: ontelbare witte vlokken leggen een tapijt over de abdij. In de sequenties die daaraan vooraf gaan, verschijnt de abdiwereld eerst als een groene wereld, gemarkeerd door het gras en het omringende bos. Daarna introduceert de regisseur via de zoektocht naar de ganzenveren de kleur van helder wit die zich helemaal openbaart in de verschijning van het personage Aisling: het wezen is een volledig witte meisjesfiguur met azuurgroene ogen, zwarte wenkbrauwen en een lichte blos op haar wangen. De poes van Aidan, Pangur Ban, is ook een witte figuur. In de episode waarin Aidan en Brendan ver weg van de bewoonde wereld en uit de greep van de Noormannen, het boek voltooien en waarin Brendan van jongen een jonge volwassen monnik wordt, kleurt het water van de zee wit en verschijnt er aan de hemel een witte duif. De figuur Brendan zelf krijgt bruinschakeringen. De regisseur geeft hiermee de paterspij van de jongen weer en ook zijn lichtrood haar sluit daar bij aan. Het bruin van Brendan straalt warmte uit en associeert met het door de zonnegloed gekleurde bruin van de boomstammen in het bos van Aisling. Bij de volwassen broeder Brendan is de monnikspij van bruin bijna wit geworden. Op zijn tocht waarbij hij het afgewerkte boek naar de mensen brengt, vergezelt de witte Pangur Ban Brendan en de in een witte wolf veranderde Aisling gidst hen door het donkere bos. Op het einde is de rode baard van de abt ook wit geworden en ten slotte, is het allerlaatste beeld van het verhaal een volkomen helder wit beeld, het licht dat ontspringt aan de Chi Rho-bladzijde van het *Book of*

Kells. Dat slotbeeld refereert aan de flashback met de heilige Colum Cille. Hij begint aan het Book of Kells waaruit een lichtbron straalt.

In de episode van Brendans bezoek aan het bos van Aisling springen de schitterende kleuren van het doek. Het zonlicht tovert de heerlijkste, warme kleurenpracht waarin Brendan zich laat onderdompelen. Datzelfde gebeurt in omgekeerde zin wanneer Brendan binnentreedt in de wereld van de Duistere. In die episode reist hij in de zuivere duisternis. Soms blijft het beeld enkele seconden volledig zwart.

Een opmerkelijk gebruik van het beeld is de toepassing van de split screen of het verdelen van het beeld in twee of meer beeldstroken. Dat gebeurt onder andere in de episode van de aanval van de Noormannen. Abt Cellach laat de angstige bewoners op de stellingen bij de muur klimmen en merkt dat die niet het gewicht kunnen dragen. Hij zegt: "Het is te laat". Zijn gezicht met een blik van wanhoop bevriest in het midden van het beeld, terwijl links en rechts ervan beelden komen van de brandende en instortende stellingen. Een ander sterk voorbeeld is het beeld met het triptiek-raam dat voorkomt in de episode met Aidan en Brendan die na de komst van de Noormannen met het boek gevlucht zijn uit Kells. Het beeld toont drie kleurrijke brandglasramen die in een kerk zouden kunnen prijken. De twee figuren wandelen van links naar rechts doorheen het panorama van de drie ramen. De opeenvolgende triptiekbeelden suggereren het verloop van de tijd en de verandering van plaats, eigen aan de tocht die Aidan en Brendan ondernemen tot ze zich een vaste schuilplaats hebben gebouwd.

Het beeld bestaat ook soms uit een close-up. Eén element vult het hele beeld soms na een inzoom. Het openingsbeeld van het kristal is een close-up beeld. Nadien, vooral in de tweede helft van de film, komen er nog close-up beelden van het kristal voor. Na het eerste beeld van het kristal, verschijnt er opnieuw een close-up van de ogen van het personage Aisling, omringd door boombladeren. Ook dat close-up beeld komt in de film nog terug. Voorts komen er close-up beelden voor van de verwonderde blik van de jonge Brendan of van de angstige ogen van vader abt. Er zijn ook close-up beelden van fragmenten uit het *Book of Kells*, te beginnen met de eerste verluchting van Brendan voor de nieuwe Chi Rho-bladzijde.

Beeld verwijst ook naar verbeelding. Tal van sequenties van *Brendan and the Secrets of Kells* staan in het teken van de verbeelding. Die kan de vorm aannemen van de herinnering van Aisling (flashback) zoals in de proloog, van de dromen van Brendan of van de collectieve herinnering (flashback) van de oudere broeders aan hun leven op het eiland Iona en hun stichter, de heilige Colum Chille, de herinnering (flashback) van broeder Aidan aan zijn vlucht voor de Noormannen waarbij hij het kristal van Colum Chille verliest.

DE NARRATIEVE LIJN

STRUCTURERING

De opbouw van de film is grotendeels lineair, maar heeft globaal de vorm van een triptiek. Na de proloog volgt de lange vertelling, waarna nog een epiloog volgt. De proloog zelf begint na het openingsbeelden van het kristal en de ogen van Aisling. Die eindigt met de filmtitel die op het doek verschijnt. Dan opent het lange middenluik dat verschillende episodes kent. Volgen op elkaar:

- de jacht op de ganzenveren
- de voorstelling van de broeders illuminatoren en hun scriptorium
- de aankomst van Aidan in de abdij
- de kennismaking van Brendan met Aidan
- Brandans zoektocht naar de inktbessen en zijn ontmoeting met Aisling
- Aidan en Brendan maken nieuwe inkt aan
- Brendan leert de kunst van de illuminatie
- Abt Cellach sluit Brendan op in de toren
- Aisling en de poes Pangus Ban helpen Brendan ontsnappen
- Brendan gaat op zoek naar het verloren kristal van de heilige Colum Chille
- Brendan daalt af in de grot van de Duistere
- Brendan brengt het kristal naar Aidan en onder diens leiding begint hij aan het laatste blad van het boek: de Chi Rho-bladzijde
- de aankondiging van de komst van de Noormannen
- de boze abt Cellach verscheurt het eerste vel waaraan Brendan is begonnen
- de aanval van de Noormannen
- de vlucht van Aidan en Brendan
- Aidan en Brendan werken het boek af
- de volwassen geworden Brendan brengt het boek naar de abdij van Kells
- blij weerzien van Brendan en de abt
- gedeelde vreugde over het schitterende boek

Na dit lange middenluik volgt nog de korte epiloog met enkele details uit het *Book of Kells* en vooral met het beeld van de Chi Rho-bladzijde.

PERSONAGES

Brendan. Het 12jarige weeskind Brendan is het hoofdpersonage. Voor de duur van de film verblijft hij bijna altijd in de abdij. Hij is ook een broeder, wat betekent dat hij deel uitmaakt van de monniken die de abdij bevolken en leiden. Zijn oom is de abt Cellach. Dat is zijn enige familielid. De jongen kijkt op naar de abt als naar zijn vader. Wanneer de broeders morren over de abt, neemt Brendan de verdediging van de abt op zich. De jongen is erg nieuwsgierig en vooral de dingen waar de illuminatoren zich mee bezig houden, wekken zijn interesse op. Hun boeken en de prenten die zij in de boeken aanbrenge, prikkelen zijn verbeelding. Hij tracht zoveel mogelijk tijd door te brengen in hun buurt. Dat is helemaal niet naar de zin van de abt. Die wil de jongen in zijn omgeving houden. Hij beschouwt Brendan immers als zijn assistent en hij wil hem opvoeden en vormen tot de jongen ooit volwassen en ervaren genoeg is om hem op te volgen als abt.

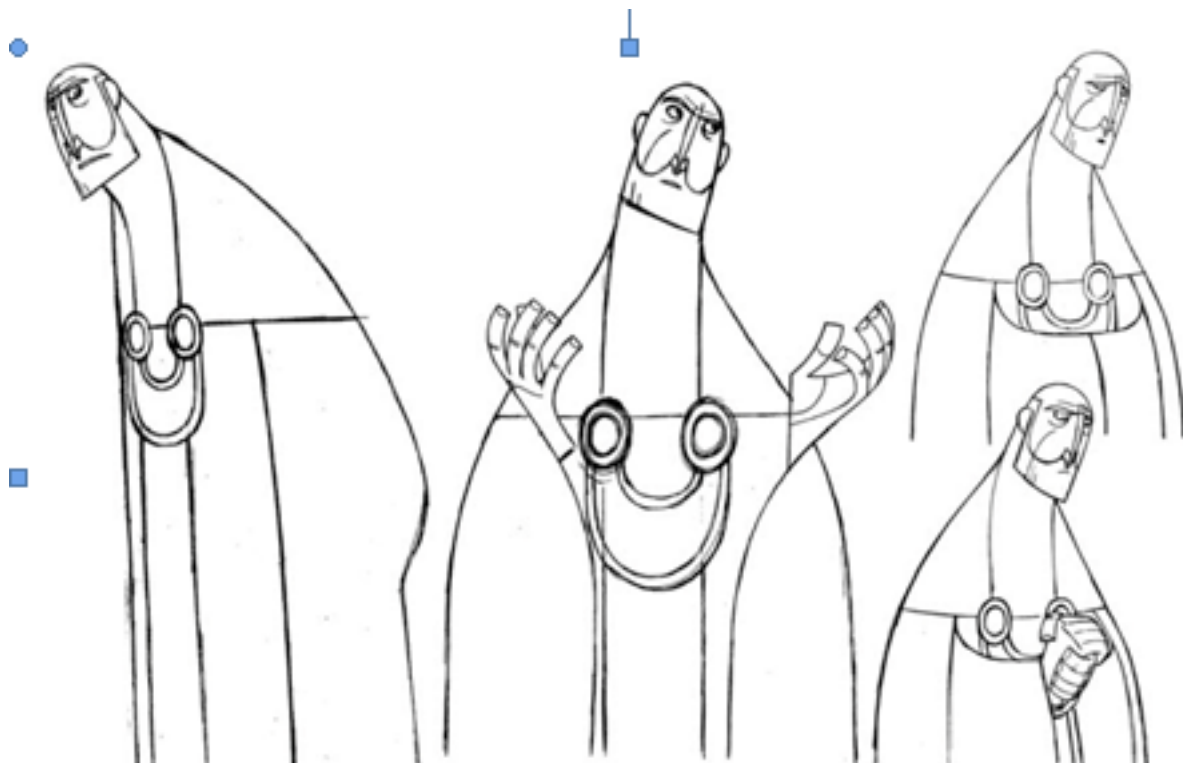
Zo beweegt Brendan zich tussen twee werelden van volwassenen. Die beweging begint sterk over te hellen naar de kant van het scriptorium nadat broeder Aidan in de abdij is aangekomen. De oudere broeder en befaamd illuminator uit Iona zoekt ook een jonge assistent. Hij wil namelijk het kostbare boek dat hij heeft meegebracht, voltooiën maar hij kan het niet omdat hij wegens zijn ouderdom geen vaste hand meer heeft. Al gauw ontdekt hij de gezonde nieuwsgierigheid van Brendan en die ontpopt zich als vanzelf tot de nieuwe assistent van Aidan. Zodoende wil de jongen zijn nieuwe leermeester helpen om in het verboden bos op zoek te gaan naar inktbessen. Zonder de toestemming van abt Cellach waagt hij zich op pad. Zonder de hulp van het vreemde maar vriendelijke wezen Aisling zou hij zijn tocht niet overleven. Maar dankzij haar ontdekt hij de wonderlijke wereld van

de rijke natuur en ook de bessen. Door zijn tocht heeft hij niet alleen de vriendschap van Aisling, doch ook de waardering van Aidan gewonnen. Daar tegenover staat dan weer de grote terechtwijzing van abt Cellach. Brendan krijgt zelfs huisarrest. Maar dan komt Aisling hem weer te hulp om het kristal dat Aidan onderweg heeft verloren, te gaan zoeken. Het kristal is immers het onmisbare instrument om de schoonheid van het boek uit Iona te kunnen voortzetten. Voor de tweede keer verlaat de kleine broeder nu de abdij en trekt hij opnieuw het bos in. Hij komt terecht in de grot van de Duistere, levert daar een heroïsch gevecht met het slangenmonster Crom Cruach en verovert het kristal. Eens terug in het scriptorium, tot grote vreugde overigens van Aidan, begint Brendan aan de eerste tekening voor de ontbrekende bladzijde, de Chi Rho-bladzijde, van het boek. Maar opnieuw steekt abt Cellach stokken in de wielen. Hij is op de hoogte gebracht van de nakende komst van de Noormannen en hij maakt zich boos dat op zo'n moment Brendan zich bezighoudt met het verluchten van boeken. Hij scheurt Brendans eerste vel aan stukken. De jongen blijft echter in de nabijheid van Aidan en tijdens de overval van de Noormannen kunnen Aidan en Brendan ontsnappen. Ver uit de buurt van de Noormannen verschuilen de twee broeders zich gedurende enkele jaren. Wanneer Brendan volwassen is geworden en nadat het boek voltooid is geraakt, vertrekt Brendan op vraag van Aidan terug naar Kells. Daar overhandigt hij het boek aan abt Cellach die geen blijf weet met zijn vreugde over Brendan en de schoonheid van het boek.

Abt Cellach. In het portret van het personage van de abt overheerst de vaderfiguur. Hij treedt op als de vader van Brendan die hij wil opvoeden en vormen tot iemand die zijn verantwoordelijkheid kan opnemen. Hij treedt ook op als de vader voor de monniken en broeders, maar evenzeer voor al de bewoners van het dorp die in de buurt van de abdij zijn komen wonen. Die mensen zoeken daar bescherming. De abt stelt hen niet teleur en hij spant al zijn krachten in om rond de abdij en het dorp een gigantische verdedigingsmuur te bouwen. Hij schakelt ook de broeders illuminatoren in. Zij mokken. Toch zet de abt zijn wedloop tegen de tijd voort. Hij kent immers uit eigen ervaring de verwoesting van de Noormannen wier furie niets of niemand ontziet. Hij probeert hiermee ook Brendan zelf te redden voor de tweede keer. Als kind heeft hij Brendan al kunnen redden uit de greep van de Noormannen. Wanneer hij merkt dat Brendan liever luistert naar de dromers-illuminatoren dan naar hem, ontgoochelt hem dat en tegen zijn zin in moet hij Brendan opsluiten zodat hij geen gevaar kan lopen. De abt verliest de strijd tegen het gevaarte van de Noormannen. Hij raakt gewond, maar overleeft met de hulp van de Chinese broeder Chang. Wanneer hij jarenlang in het ongewisse blijft over Brendan, voelt hij zich als vader mislukt. Hij betreurt nu dat hij zo streng is opgetreden tegen de jongen en dat hij de voltooiing van het boek heeft tegengewerkt. Uiteindelijk kan hij nog Brendan terugzien en het boek bewonderen voor hij sterft.

Aidan. De oudere broeder illuminator uit Iona wordt de leermeester van Brendan. Hij denkt maar aan één ding: het boek dat de heilige abt Colum Chille is begonnen, te vrijwaren in de storm van de Noormannen en vooral het te voltooiën. Met dat doel komt hij naar Kells en leidt daar de jonge Brendan op. Hij wijdt hem in in al de geheimen van de discipline. Daarin speelt de lering over 'het derde oog', ook het kristal van Colum Chille genoemd, een vooraanstaande rol. Na de komst van de Noormannen in Kells trekt Aidan zich terug samen met Brendan. Jarenlang onderricht hij hem tot de jongen niet alleen volwassen, maar ook zelf meester is geworden. Aidan zendt Brendan met het voltooide *Book of Kells* naar 'de wereld van de mensen'.

Aisling. Het personage Aisling opent de film. Het stelt zichzelf voor als een wezen dat kan veranderen van gedaante: van vis tot hert en van wolf tot mens. Een echt menselijk wezen is Aisling niet, ook al kan ze zich als een mens voordoen. Voor de duur van de film verschijnt ze in de gedaante van een meisje van wie de witte haren tot op de grond hangen. Ze kan vliegen als een engel met vleugels, ze beschikt over magische krachten waarmee ze de kat Pangus Ban kan veranderen in een onzichtbare geest of waarmee ze de zware poort van de Duistere kan optillen. In de passage in het bos waar de inktbessen groeien, voelt ze zich thuis. Dan gedraagt ze zich als een vlinderende nimf. Voor alles treedt ze tegenover Brendan op als een beschermengel. In feite offert Aisling haar menselijke gestalte voor hem op zodat hij zich toegang kan verschaffen tot het rijk van de Duistere, daar waar het hellemonster Crom Cruach regeert. Aisling heeft al haar magische krachten nodig om de poort van de tempel van Crom Cruah op te tillen. Daardoor sterft haar menselijke gestalte af en moet ze zich terug in het dierenrijk van de wolven begeven. Toch blijft ook daar haar goedheid zichtbaar omdat ze nu de gedaante heeft van de witte wolf die de volwassen Brendan veilig doorheen het donkere bos leidt. Interessant is dat de vriendschap tussen Brendan en Aisling steunt op hun verwantschap: ze zijn allebei klein van gestalte en ze zijn allebei alleen. Ook Aisling stelt zich aan Brendan voor als iemand zonder familie. Net zoals Brendan en zijn medemensen zich voor de Noormannen schuilhouden in het grote bos, zo trekt ook Aisling zich in haar bos terug uit angst voor Crom Cruah en zijn macht over de Duisternis. De wereld van Aisling is immers in het verleden het slachtoffer van Crom Cruah geweest. Zoals er een tegenstelling bestaat in de mensenwereld tussen de leren en de Noormannen, zo ook bestaat er in de wereld van de geesten een vijandschap tussen Aisling en Crom Cruah.

DE BETEKENISWERELD

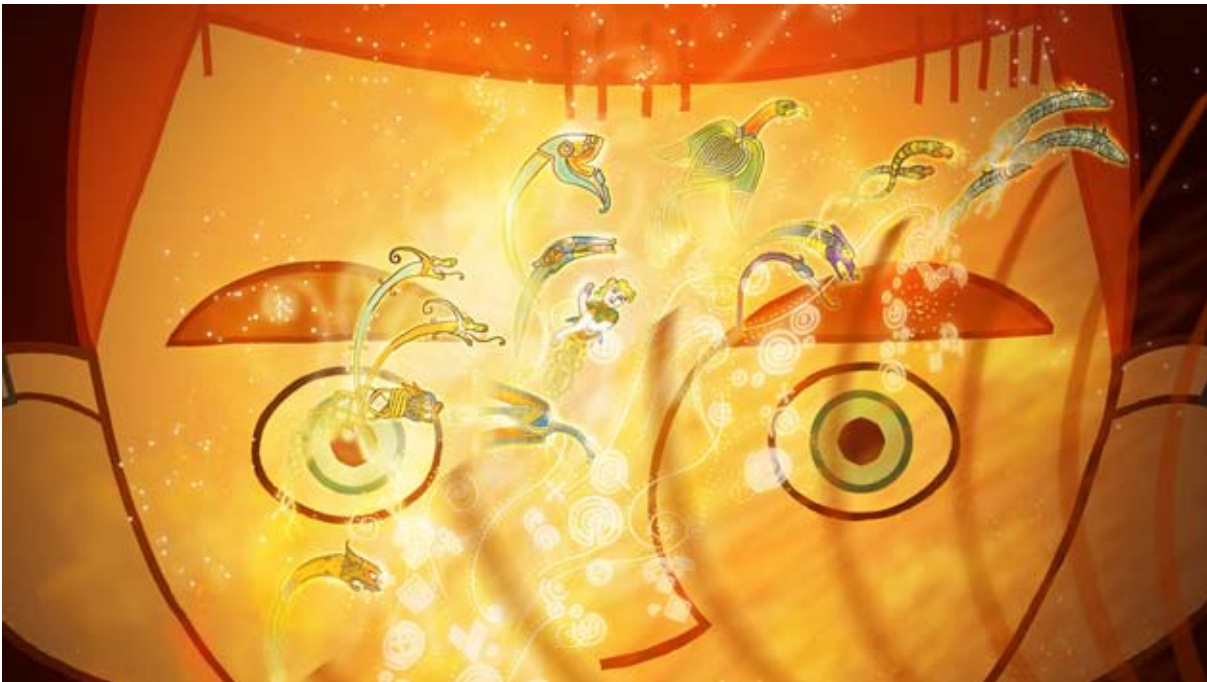
De rijke betekeniswereld van de film steunt op vier grote pijlers: de verbeelding, het leerproces, het derde oog en strijd tussen licht en duisternis.

VERBEELDING

*Aidan: Buiten ons is hier niemand nu. Alleen jij..... en je verbeelding. Te bang?
Brendan: Ik? Nee. Ik ben niet bang van verzonnen dingen.*

De film brengt een ode aan de kracht van de verbeelding. Hij laat zien hoe de pracht van het *Book van Kells* haar oorsprong vindt in de verbeelding van de Keltische broeders. De film brengt hulde aan die scheppende verbeelding. Die uit zich in de manier waarop ze met de schaarse middelen waarover ze toen beschikten, creatief en inventief omgingen. Ze gebruikten de dingen uit de natuur: de ganzenveren, het kalfsvel, de vruchten en hun sappen voor de kleurinkt. Maar hun verbeeldingskracht gaat terug op een zeer scherpe waarneming van de natuur tot in de kleinste details. Tijdens het leerproces vraagt Aidan aan Brendan:

Heb je ooit het minuscule patroon bestudeerd op de vleugel van een vlieg?

Dat wijst erop dat de illuminatoren getraind werden om zeer gedetailleerd de natuur te observeren. Dat resulteert in de grote rijkdom aan vormen, kleuren en lijnen die zo kenmerkend is voor de stijl van het *Book of Kells*. Dit gegeven sluit aan bij het Keltische inzicht in de bezielde natuur. De natuurdingen zijn geen dode objecten. Ze leven, ze hebben een ziel, een verhaal. Dat verklaart de aanwezigheid van het personage Aisling dat de toeschouwer mag binnenleiden in de verbeeldingswereld van de film. De film heeft immers zijn roots in diezelfde Keltische bezielde blik op de natuur. Aisling introduceert ook de kleine Brendan in de magische kracht van de natuur. Door haar leert hij de planten en hun vruchten kennen, en ontdekt hij een natuurlijke kleurenpracht waarvan hij niet kon vermoeden dat zo iets moois bestond. Die ervaring en kennis integreert hij via zijn verbeelding in de christelijke wereld van de broeders en hun kunst om het boek over het verhaal van de geboorte en het leven van Jezus Christus — de Chi Rho-bladzijde — te verluchten. In zijn verbeelding bestaat er geen tegenstelling, maar wel een bondgenootschap tussen de Keltische waardering van de levende natuur en het christelijke geloof in de schoonheid van de schepping. Het samenbrengen van die twee polen vormt het unieke van de monastieke, Keltische verbeelding waarvan het *Book of Kells* de blijvende getuige en inspirerende bron van is.

LEERPROCES

De betekenis van de film ligt eveneens in het leerproces dat het in beeld brengt. Helemaal in de lijn van de verticale cinematografie tekent de film het leerproces van Brendan als een groeiproces met een opwaartse dynamiek. In een meer technische taal geformuleerd, heeft dat leerproces een transcenderende of overstijgende dimensie. Groeien is opklimmen, opstijgen, is het nu overstijgen in iets hogers. Dat is niet zozeer letterlijk het geval. Aan het biologisch groeien kan de mens zelf niet veel doen. Zijn lichaam kent een natuurlijke groei. De film besteedt weinig of geen aandacht aan de biologische groei van Brendan. Helemaal op het einde zien we hem als een jonge volwassen man. Voor de duur van het filmverhaal zelf verandert Brendan lichamelijk niet, maar wel spiritueel. Het begin van die spirituele groei is zijn nieuwsgierigheid, vooral zijn leergierigheid over de kunst van de boeken waarmee de illuminatoren bezig zijn, valt op. Die kunst prikkelt zijn verbeelding. Dat vormt de grondslag voor het echte groeiproces onder leiding van Aidan. Dat groeiproces heeft in stijgende lijn een historische, ambachtelijke, empirische en spirituele component.

De *historische* component haalt Brendan uit de verhalen die de illuminatoren vertellen over het verleden van de abdij op Iona. Zo bouwt hij zijn collectief geheugen op.

De *ambachtelijke* component blijkt uit het plukken van de ganzenveren en het brouwen van de geschikte verf.

De *empirische* component komt op het voorplan in de sequenties in het bos van Aisling: hij leert naar de details van de natuur te kijken waardoor hij nuttige kennis opslaat.

Maar bovenaan staat de *spirituele* component, hoogtepunt van de transcendentie eigen aan het leerproces. Die component blijkt bijvoorbeeld zeer goed uit Brendans eerste actie die hij zelfstandig onderneemt. Zijn zoektocht naar de inktbessen brengt hem letterlijk van de grond naar de top van de hoogste boom: hij klimt letterlijk de hoogte in. In de contrasterende episode daarentegen daalt hij af in de diepste diepten: hij daalt af in de duisternis van Crom Cruah. De spirituele groei vindt in al die gegevens zijn ultieme beeldspraak: die van de duistere krachten die wonen in de geest van de mens tot de

mystieke verbondenheid met de krachten van de geestelijke verlichting. Brendan moet ze leren kennen. Hij treedt op eigen kracht voor het eerst buiten de muren van de abdij. Hij verlaat voor de tweede maal de moederschoot (eerst die van zijn echte moeder bij zijn fysieke geboorte, dan die van de abdij bij zijn spirituele geboorte). Hij stapt zelfstandig de onbekende wereld in. Die wereld is die van zijn eigen menselijke krachten: die van de duisternis en die van het licht. Als hij die heeft gevonden, ervaren en doorvoelt, kan hij in de abdij uitgroeien tot een echte illuminator. Dat betekent dat de episodes die zich afspelen in de geesteswereld van Aisling en Crom Cruah belangrijke momenten vertegenwoordigen in de groeiende meditatie van Brendan over wat er rondom hem gebeurt, van het meest wonderlijke tot het meest afgrijselijke. In de kunst van de boekilluminatie leert hij al die tegenstrijdige gevoelens en ervaringen via zijn verbeelding verwerken. Die spirituele meditatie voedt en vormt zijn verbeelding die hij onder leiding van Aidan ambachtelijk en met kennis van zaken leert uitdrukken op het kalfsvel.

HET DERDE OOG

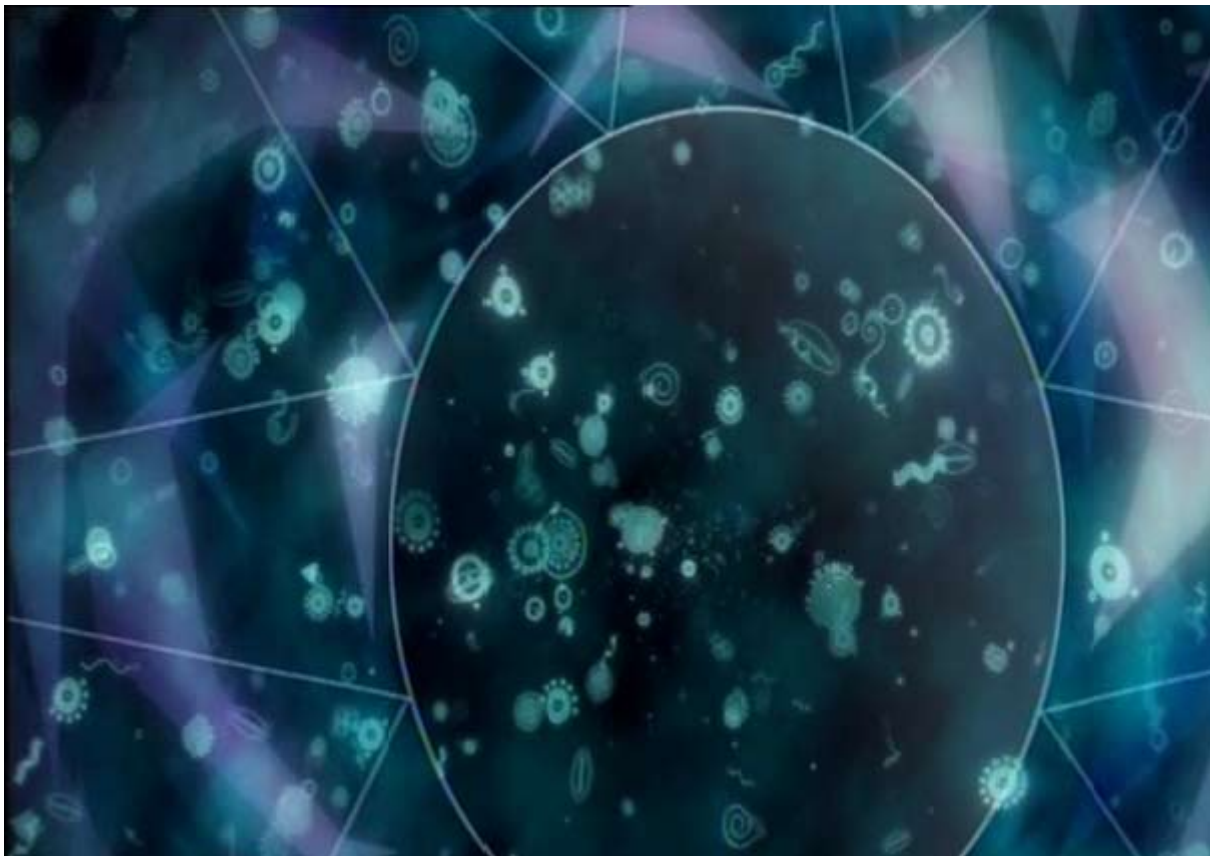
Tweehonderd jaar geleden is men begonnen aan het Boek van Iona onder de leiding van niemand minder dan de Heilige Colum Chille zelf! Het Boek van Iona doet al de rest verbleken, dank zij het wonder van het derde oog van Colum Chille!

Dat zijn woorden van de broeders illuminatoren. Van hen hoort Brendan voor het eerst over het bestaan van 'het derde oog' van Colum Chille. In het veelzijdig leerproces dat Brendan doormaakt, ligt een grote rol weggelegd voor dat derde oog. Het is zijn nieuwe meester Aidan die hem inwijdt in het geheim ervan. Aidan spreekt over 'hèt kristal' terwijl hij het voorwerp tussen zijn spullen uit Iona zoekt maar niet vindt.

Aidan: Ik denk dat je klaar bent om meer te leren over het geheim van Colum Chille. Zodra ik het kristal gevonden heb, zal er een heel nieuwe wereld van piepkleine wonderen voor je open gaan! Colum Chille zei dat het kristal alleen mocht gebruikt worden als het werk het waard is. Het is niet meer gebruikt sinds Iona.

Brendan: Wat is een kristal?

Aidan: Niet een kristal, het is hèt kristal. Het Oog van Colum Chille. In zijn leven was Colum Chille de schepper van meer dan driehonderd boeken. Eigenhandig! Op zijn sterfbed bad hij dat zijn leerling een even helder en wonderlijk oog zou hebben als dat van hemzelf. Toen hij zijn laatste adem uitblies... viel het zo uit zijn hand: het oog van Colum Chille. Hij zou gewild hebben dat het bij jou kwam. Waar IS het?

Aidan blijft ondertussen maar zoeken zonder het te kunnen terugvinden. Hij beseft dat hij het wellicht verloren heeft tijdens zijn vlucht.

Aidan: Mmm, sommige mensen zeggen dat het kristal nog voor het bekend werd als 'het oog van Colum Chille', een oude naam had. Genoemd naar het wezen, diep in zijn donkere schuilplaats, waar Colum Chille het kristal van veroverde.

Brendan: Crom Cruach!

Aidan: Toen heette het 'het oog van Crom Cruach'. Ik kan je niet vertellen welke stukken van dit verhaal waar zijn, en welke stukken gehuld zijn in de nevelen van de tijd.

De toeschouwer is door de regisseur goed voorbereid om het verhaal over het wonderlijke kristal te begrijpen. Het komt al voor in de proloog met de voice-over van Aisling. Het is immers het openingsbeeld van de proloog. Het verschijnt in close-up. Het oogt als een geslepen glas, precies een grote diamant die allerlei reflecties laat zien. Kort na die introductie zien we, in het beeldverhaal dat Aisling in voice-over vertelt, het glasstuk tijdens de vlucht van Aidan vallen en door de zware voet van een Noorman vertrapt worden. In flashback over de heilige abt Colum Chille zien we het kristal terug, wat nog eens wordt herhaald bij de toelichting die Aidan aan Brendan verstrekt. Dat alles leidt tot de episode van Brendan die een gevecht aangaat met Crom Cruah, waarna hij een nieuw kristal, een nieuw derde oog, brengt naar Aidan in Kells. Daar leert Brendan het te gebruiken als een vergrootglas.

Deze filmische gegevens onthullen hun betekenis in het leerproces van Brendan. De verovering van het derde oog op Crom Cruah vormt het hoogtepunt van zijn leerproces. Door Brendans vinding van het derde oog voor te stellen als een persoonlijk gevecht met de geestelijke, duistere krachten onderstreept het filmverhaal de spirituele en transcendente betekenis ervan. Het was ook mogelijk geweest dat Aidan het kristal als een voorwerp, een werktuig, doorgaf aan Brendan. Maar dat gebeurt niet. Brendan moet zelf het derde oog vinden. Hij moet afdalen in zichzelf. Hij moet er vooral zijn angst voor de duisternis overwinnen. Die angst woont immers in zijn eigen hart en geest na al die negatieve ervaringen die hij in de tijd van de Noormannen zelf al heeft meegemaakt, nog versterkt door de voortdurende waarschuwingen van zijn oom, abt Cellach. Die angst verlamt zijn geest om de vrije krachten van zijn verbeelding te vinden. Dat kan Aidan hem niet leren. Hij moet zelf de moed en de durf aan de dag leggen om die angst te bezweren. Vandaar het gevecht met de duistere Crom Cruah, de diepe bron van het angstgevoel. De uitbeelding van dat gevecht steekt vol beeldspraak.

Het slangenmonster slaat wild om zich heen. Langs alle kanten valt het Brendan aan. Hij dreigt de strijd te verliezen tot hij in zichzelf de moed vindt om te beginnen tekenen. Met een krijt trekt hij rond het monster een cirkel waardoor het opgesloten raakt en Brendan het kristal dat vastkleeft op de huid van het monster, kan losmaken en meenemen, terwijl het monster uit pure frustratie in zijn eigen vlees begint te bijten.

Brendan leert in de strijd met de duisternis van de angst de bron ervan af te bakenen en in te dijen. Dat doet hij door creatief te worden, al tekenend. Zo komt hij in het bezit van het derde oog en maakt hij zijn verbeelding vrij om de nieuwe illuminator van het *Book of Kells* te worden.

De uitdrukking 'het derde oog' is van oudsher de weergave van een diep inzicht in het menselijk vermogen om te zien. Op zich gebeurt het zien met de ogen vanzelf. Geen mens die bij zijn geboorte gezonde ogen meekrijgt, moet naar school gaan om te leren zien. De mens heeft echter vrij vlug ontdekt dat de twee ogen niet volstaan om echt te zien. Mensen kunnen, zo heeft de ervaring geleerd, ziende blind zijn. Vandaar de uitdrukking van 'het derde oog'. De mens kan maar echt zien wanneer hij ook zijn geest, zijnde derde oog, leert gebruiken. Het spirituele oog. Het woord 'mens' duidt niet alleen op het wezen mens, maar via het Latijn ook op 'geest'. Denk maar aan de Nederlandse woorden 'mentaal', 'mentaliteit'. Mentaliteit is een wijze van zien, van kijken naar de dingen. Dat leert Brendan. Hij ziet hoe de illuminatoren naar de wereld kijken en hoe bijvoorbeeld zijn oom naar de wereld kijkt. Abt Cellach was voorheen ook een begenadigd illuminator, maar verteerd door de angst is hij een bouwer geworden van een verdedigingsmuur. Abt Cellach kan Brendan het derde oog niet laten ontdekken. Dat kan broeder Aidan wel. Hij zet de jongen op weg naar de ontdekking van het derde oog en rust hem toe voor de strijd die hij zelf moet leveren om het 'kristal' te bemachtigen.

Door die rijke verbeelding van het leerproces van Brendan overstijgt de regisseur het zuivere narratieve en maakt hij van het verhaal een spiegel van het spirituele leerproces van ieder mens. Dat alles krijgt zijn verdichting in de beeldspraak van de zoektocht naar 'het derde oog'.

Brendan and the Secret of Kells doet meer dan zomaar een verhaaltje vertellen over een kleine Ierse jongen die opgroeit in de moeilijke periode van de Noormannen. In de rijke traditie van de Europese film bezit het werkstuk van Moore naast een visuele beeldenpracht ook en vooral een grote diepgang. De toeschouwer kan de film oppervlakkig consumeren, maar hij kan er evenzeer blijven bij stilstaan en de innerlijke waarde ervan leren ontdekken. Het is geen toeval dat het wezen Aisling en de close-up van het kistal, 'het derde oog', de toeschouwer het verhaal binnenleidt. Die diepgang kent verschillende cultuurlagen die elkaar versterken.

Een eerste cultuurlaag is die van de Ierse cultuur en de Ierse identiteit. Het onderwerp, het *Book of Kells*, geeft dat al aan. Die Ierse cultuurschat die in Dublin wordt bewaard, vormt het fundament van de Ierse culturele identiteit. Het is de blijvende spiegel voor de Ierse bevolking. Het boek verbindt de huidige en komende generaties met hun oorsprong, gehuld in de 'nevelen van de tijd' (Aidan). In die blijvende spiegel van circa 800 blijft de tweeledigheid van de Ierse identiteit zichtbaar: de Keltische en de christelijke. De historische abdijen van Iona en Kells zijn erin geslaagd die tweeledigheid in de creatie van het *Book of Kells* tot een uniek en blijvend monument te maken. Het zichtbaar teken daarvan is het typisch Ierse kruis. Het komt ook in de film voor. Het staat als een groot beeld op het grondgebied van de abdij van Kells. Een groot stenen monument: als een boom met in de kruin een omcirkeld kruis. Het kruis verwijst naar het kruis van Christus, terwijl de cirkel het zonnerad voorstelt. Dat is een oude symbolische voorstelling die in de cultuur van de Kelten een belangrijke rol speelde. Het roept namelijk het beeld op van de vruchtbaarheid die ontspringt aan de cirkelbeweging van de zon rond de aarde, uiteraard gezien vanuit de beleving van de oude volkeren. De zon komt op, geeft licht en warmte aan de aarde die vruchtbaar wordt, gaat weer onder, maar keert altijd opnieuw terug zodat het leven van de mensen gevrijwaard blijft. Die religieuze verbondenheid met de zon (licht, warmte) en de aarde (vruchtbaarheid) is door de monniken van Iona en Kells opgenomen in hun christelijke verbeelding. In de film zien we hoe tijdens de aanval van de Noormannen hun leider met zijn zwaard het Ierse kruisbeeld kapotslaat. Maar via het *Book of Kells* blijft uiteindelijk het kruis overeind. Het Ierse Boek als het onverwoestbare monument dat de woelige tijden, te beginnen bij die van de Noormannen, overleeft! Tijdens de episode van de overval op de abdij van Kells kleurt het beeld donker en rood. Toch brengt Moore er een element van hoop in door het te laten sneeuwen. De dwarrelende witte vlokken hebben de vorm van het Ierse kruis. De hemel zelf weent over het lot van het Ierse volk.

Een bijkomend aspect van de Ierse cultuurlaag is die van Crom Cruach. Voor niet-Ierse toeschouwers blijft dit een vreemd gegeven, terwijl het toch in de film in verschillende episodes voorkomt. De naam Crom Cruach is in de Ierse cultuurgeschiedenis zeer goed gekend. Het is een Keltische naam die is overgeleverd in verschillende vormen: Cromm Crúaich, Cenn Cruach, Cenncroithi. Uit historische documenten weten we dat het de naam is van een idool, een monumentaal stenen beeld van een figuur met een mensachtig gezicht uit de voorchristelijke periode. Aan dat afgodsbeeld kwamen de Keltische bewoners hun eerstgeboren kinderen offeren in de hoop op voorspoed te kunnen rekenen. Het is duidelijk dat de bron van deze cultus de diepe angst voor de onzekere toekomst was. Moore

reconstrueert in *Brendan and the Secret of Kells* dat angstaanjagend beeld van Crom Cruach. Aisling leert het Brendan kennen en waarschuwt hem ervoor. Uiteindelijk zal ze hem toch helpen om binnen te dringen in de tempel van Crom Cruach — ‘de grot van de Duistere’ — waar de jongen het gevecht aangaat met de monsterslang. Dat gevecht verwijst indirect ook naar de Ierse overlevering die zegt dat de heilige Patrick, de grondlegger van het christendom in Ierland en sindsdien de patroonheilige van het land, een einde aan die Crom Cruach cultus heeft gesteld. De nationale Ierse feestdag heet St. Patrick's Day en vindt ieder jaar plaats op 17 maart.

De *tweede* cultuurlaag is die van de universele menselijke beschaving. Was de film enkel op Ierland gericht, dan zou die als nationalistisch getint overkomen. De film zit niet in het enge nationalisme opgesloten. Trouwens de productie zelf is al zeer Europees. Maar ook binnen de uitwerking van het verhaal zelf overheerst niet alleen een Europese, maar zelfs een universele cultuurlaag. De Europese ent zich op de christelijke cultuurtraditie en de universele op die van het licht.

De Europese cultuurlaag ontspringt aan het christelijk geloof. Die is in de film zichtbaar via de abdijwereld en in het bijzonder via het *Book of Kells*. Dit boek is immers niet meer of minder dan het fundament zelf van de christelijke cultuur: de vier evangelies. Vandaar dat in de plot veel aandacht wordt besteed aan de ontbrekende bladzijde, de kroon op het werk: de Chi Rho-bladzijde. Die christelijke dimensie is niet gebonden aan een bepaald volk of plaats. De blijvende betekenis ervan spreekt — in alle betekenissen van de uitdrukking — boekdelen. Er is eerst en vooral de vaderlijke zorg van vader Cellach voor het welzijn en de veiligheid van de kwetsbare dorpsbewoners en zijn vaderlijke zorg voor de opvoeding en vorming van het weeskind Brendan. In dat plotgegeven steekt een verwijzing naar Marcus 10, 14 en naar de belangrijke Bergrede in Matteüs 5-7. Voorts is er de aandacht voor het spirituele leven dat in het teken staat van het derde oog. In de beeldspraak van de vier evangelies weerklinkt dat gegeven in Jezus' optreden en prediking. Hij legt steeds de nadruk op het zien van de diepere betekenis van wat er gebeurt en op het feit dat de mens niet leeft van brood alleen (Matteüs 4, 4, Johannes 4 /4). De vier evangelies zelf zijn in hun geheel documenten die erop wijzen dat de betekenis van het leven van Jezus niet kan worden gezien wanneer men zich beperkt tot wat voor de twee ogen zichtbaar is. De betekenis bijvoorbeeld van zijn lijden en kruisdood verdichten ze in het beeld van de verrijzenis: de betekenis ervan stopt niet met zijn dood. Dat leert ook Brendan in de school van de abdij: de dood heeft niet het allerlaatste woord. Vandaar het belang van het Chi Rho-teken: het Christusteken dat niet van de dood, maar van het leven getuigt. Dat is ook aanwezig in de transcenderende dynamiek van de verticale, hemelgerichte beweging, eigen aan de film. Brendans leermeester Aidan zegt letterlijk:

De schoonheid zit niet aan de buitenkant!

De Europese-christelijke cultuurlaag gaat zonder enige breuk over in *de universele en humane cultuurlaag*. Dat blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat Moore de strijd tussen de abdij van Kells en de Noormannen voorstelt als een strijd tussen beschaving als geweld en beschaving als cultuur. Hij reikt dat thema al aan in het begin van de film tijdens het gesprek van de broeders illuminatoren onder elkaar.

*Als vader abt ons ziet, zal hij niet blij zijn dat we niet aan de muur werken.
Ach hou toch op! En de boeken dan? Zijn die niet belangrijk voor hem?
Als er geen boeken zijn, gaat alle kennis verloren,... voor de eeuwigheid. We
zijn de bewakers van de beschaving. We mogen niet alleen muren bouwen. De
mensen hebben boeken nodig, het geeft hen hoop!*

Voor de Noormannen bestaat menselijke beschaving uit plunderen. Ze zoeken verbeteringen naar het goud van andere volkeren. Ze kennen enkel de taal van het zwaard en het vuur. Zij brengen een beschaving voort die in het teken staat van de destructie. De abdijbewoners en in het bijzonder de illuminatoren zien de menselijke beschaving anders. Voor hen ontspringt die aan de bron van het boek. Het beeld van het boek vertegenwoordigt hier de menselijke cultuur van creatieve schoonheid. Het in bloed gedrenkte zwaard van de Noorman versus de in inkt gedrenkte ganzenveer van de illuminator. In dat kader is het volgende detail sprekend. De groep illuminatoren van Kells is internationaal samengesteld: er is een Afrikaan bij (broeder Assoua) en een Chinees (broeder Chang).

De universele, humane en de Europese christelijke cultuurlagen dekken elkaar in de betekenis van het licht en de verlichting. De film beweegt van de donkere generiek- en proloogbeelden (de proloog) over en doorheen de vertelling (middenluik) naar het crescendo van het heldere licht (epiloog). De strijd tussen duisternis en licht. Dat licht is niet alleen letterlijk het licht van de zon, maar ook het licht van de menselijke geest die in de beschaving het licht brengt van inzicht en schoonheid. Van dat laatste spreekt het beeld van het boek dat "schittert als het licht zelf". Dat vertellen de broeders als ze zich het werk van de heilige Colum Chille herinneren. In een flashback wordt het boek een lichtbron. Dat kondigt het slot van de film aan. Na de aanval de Noormannen overheersen in Kells de duisternis en de schaduw. De abdijs draagt het kled van de rouw. Dat blijft zo duren tot aan de komst van de volwassen Brendan. Op zijn weg moet hij het duistere bos doorkruizen: waar hij passeert schijnt er al een kleine lichtbron, die van de brandende fakkel die hij meedraagt en die van de witte wolf Aisling. Wanneer hij in Kells aankomt, is de hemel nog steeds grijs gekleurd. Het regent hevig, het dondert en bliksemt. Dan beklimt Brendan de toren van de abt. De verticale, transcendente beweging. Wanneer hij het afgewerkte boek aan zijn oom, abt Cellach, overhandigt, treedt het licht binnen in het gemoed van de oude man. Wanneer hij het boek opent, begint er een helder licht te stralen. Hier wordt het woord van broeder Leonardo waar:

Ze zeggen dat zondaars worden verblind door de bladzijden, want kijken naar het boek is als kijken naar de hemel zelf!

Brendan heeft het licht van Aidan geleerd en hij vertelt aan Aisling door wanneer ze op het hoogste punt van de boom zijn geklommen, als het ware tot aan de hemel.

Aidan is mijn vriend. Ik mag hem helpen met het meest ongelooflijke boek van de hele wereld! Hij zegt dat het licht zal brengen in de duisternis. Wacht tot je 't ziet...

Aisling zelf, die de stem van de universele natuur vertolkt, eindigt haar proloog met de woorden:

Ik heb vele levens geleefd. Door de ogen van zalm, hert en wolf heb ik gezien hoe de Noormannen Ierland binnenvielen. Op zoek naar goud vernielden, ze alles. Ik heb pijn en lijden gezien in de duisternis, en toch heb ik schoonheid zien bloeien op de meest kwetsbare plek. Ik heb het boek gezien, het boek dat de duisternis veranderde in licht.

In de epiloog worden Aislings woorden werkelijkheid, een werkelijkheid die blijft voortduren.

4 Toelichting bij de werkbladen

De film kan de motor zijn voor de samenwerking van de algemene vakken geschiedenis, godsdienst of zedenleer in het secundair onderwijs in het algemeen (A.S.O, B.S.O., K.S.O., T.S.O) als voor het specifieke vak artistieke vorming in het kunstsecundair onderwijs in het bijzonder. De film kan ook een belangrijke impuls en inspiratiebron zijn voor een vakoverschrijdend schoolproject rond Europa en de Europese cultuur. Voor de leerkrachten die vanuit hun discipline begaan zijn met het belang van de muzische vorming, biedt de film bijzonder veel mogelijkheden. Muzische vorming op school heeft, in algemeen termen, immers te maken met kunstbeleving en culturele bewustwording, basis voor de esthetische groei en zelfs voor eigen creatieve expressie. Uitgerekend de plot van de film handelt over de kunst van het leren zien als bron van eigen expressie.

Het tweede deel van het dossier bevat vijf dubbelzijdige werkbladen, bruikbaar in de klas. Ieder werkblad behandelt één item dat relevant is voor de film. De werkbladen putten echter niet alle pedagogische mogelijkheden uit. Ieder werkblad heeft een vaste structuur: een filmelement, een document en een link. De werkbladen hebben geen vaste volgorde en kunnen los van elkaar worden gebruikt. Ze kunnen recto verso worden afgeprint. De vijf werkbladen zijn:

- Een boek dat licht geeft
Dit werkblad zoomt in op het Book of Kells en de voorstelling ervan als lichtbron.
- Brendan op school
Dit werkblad handelt over het hoofdpersonage Brendan.
- Het derde oog
In dat werkblad staat de rode draad in de plot en de dieptebetekenis ervan centraal.
- Ierland en de wereld
Naast de Ierse elementen wil dit werkblad de meer universele verhaalelementen laten behandelen.
- Zwaard of pen
Dit werkblad stimuleert de leerlingen tot reflecties over beschaving en cultuur.

